

II.

Recenze prof. F. Taranovského v Bělehradě o spise Saturníkově, uveřejněná v Archivu za pravne i društvene nauke 1935, str. 350—359.

V Paříži, v serii Collection de manuels publiée par l'Institut d'études slaves III. vyšel koncem r. 1933 posmrtný spis Karla Kadlce: Introduction à l'étude comparative de l'histoire du droit public des peuples slaves, jenž byl dán do obchodu počátkem r. 1934. Téhož roku vyšel v Praze jako soustavný díl monumentálních Niederlových Slovanských starožitností spis Dr. T. Saturníka, profesora Karlovy university, o soukromém právu u Slovanů v dobách starších. Oba uvedené spisy představují a řeší obecný syntetický úkol, takže jsou zásadního významu pro vědu o dějinách slovanských práv. S tohoto hlediska chceme je tedy posouditi. Pro takové posouzení je i výhodou, že od publikace zmíněných spisů uplynulo již dosti času, během něhož se odborníci s nimi seznámili a někteří i pronesli o nich své mínění veřejně.

... Následuje recenze spisu Kadlcova (str. 351 až 356), načež autor pokračuje takto:

Kadlec nepřipouštěl možnost jednotného srovnávacího historického systému pouze pro právo veřejné; co se pak týče »soudního« práva, uznával, že v něm Slované projevíli dosti velkou jednotnost. Podle toho, kdyby smrt nepřerušila práci Kadlcovu, přinesla by druhá kniha bezpochyby syntesi slovanského práva soudního v jednom ucelěném srovnávacím systému. Může se to s určitostí předpokládati, neboť Kadlec již za svého života přednášel na universitě dějiny slovanských práv po X. stol. — veřejné právo podle jednotlivých národů a »soudní« právo v jednom srovnávacím systému. Na tento druhý díl Kadlcovy vědecké pozůstalosti navazuje se nový Saturníkův spis o soukromém právu u Slovanů v dobách starších. Abychom mu porozuměli, je třeba říci několik slov o historii jeho vzniku.

Pro »kulturní oddíl Niederlových »Slovanských Starožitností« bylo třeba též vědeckého náčrtku prvotního slovanského práva. O tento náčrtek Niederle žádal Kadlce jakožto nejpopovolanějšího odborníka, jenž též vydal již r. 1912 na vyzvání polské akademie věd v Krakově v její polské encyklopedii pět článků o politické a právní kultuře západních Slovanů před X. stol.¹⁾ Pro Niederlovy »Starožitnosti« bylo třeba, aby se Kadlcovo badání rozšířilo na východní a jižní Slovany a aby se doplnilo vzhledem k nové vědecké literatuře a k novým hlediskům historickým za posledních dvacet let. S plnou vědeckou skrupulosností připravoval se Kadlec pilně k nové práci, až jej stihla předčasná smrt. Po něm byl úkol svěřen Saturníkovi, nejbližšímu žákovi Kadlcovu a jeho nástupci na katedře Karlovy university v Praze. Saturník nepřevzal celý

¹⁾ Viz náš srbský překlad těchto článků pod názvem »Prvobitno slovensko pravo pre X. veka, Bělehrad 1924.

ten úkol, nýbrž jen jednu jeho část, a to přehled staroslovanského práva soukromého, který vypracoval na základě příslušného článku Kadlcova v polské encyklopedii.²⁾ Při tom překročil chronologické hranice, v jichž mezích se podávají v Niederlově spisu slovanské starožitnosti, a nepodal prvotní slovanské právo před X. stol., nýbrž soukromé právo u Slovanů v jakýchsi širších, starých dobách, zejména i po X. stol., a bez určité vymezené lhůty, po níž by se právní materiál jednotlivých slovanských národů již považoval za nevhodný pro srovnávací generalisaci za účelem regresivního konstatování starého slovanského práva. V tom, že Saturník nevázal své badání do určitých chronologických hranic, lze spatřovati jistou vědeckou tradici, jež pochází od jeho učitele Kadlee, neboť již Kadlec uznává, že slovanská »jednotnost« spočívá v celém »soudním« a tedy i v soukromém právu a nedává projevům této jednoty určitou chronologickou hranici ve smyslu terminus ad quem. Postup Saturníkův má dále analogii též v germanistice. Von Amira sice myslil, že při rekonstrukci dějin germánského práva nesmí se jíti nad střední věk, ale von Schwerrin tuto konečnou hranici neuznává, nýbrž rozprostírá germanistická studia na celý tok historického vývoje až do dnešní doby, aspoň v tom smyslu, že se nikdy nesmí pustiti se zřetele germánská jednota.³⁾ Připomeneme-li si, že k metodologickým prostředkům pro reprodukci i prvotního práva náleží využití i živého práva obyčejového, tu je nutno přiznati, že materiál, jehož historik může užiti, je těžko omeziti nehybnými chronologickými hranicemi. Tu se něco musí ponechati badatelově pronikavosti, a řekli bychom, taktice v historii. V tom směru Saturník projevuje na některých místech obzvláštní obezřelost, na př. při oceňování starého charakteru pracovních asociací u Slovanů (183). Samozřejmě na této cestě pronikavosti a taktičnosti v historii hrozí badateli veliké nebezpečí omylů a chyb, ale nesmí se zapomínati, že tímto nebezpečím je provázena celá regresivní metoda, ježto ona není jen vědecká, nýbrž je komplikována prvky dovednosti. Je možno, že vědomí tohoto nebezpečí přimělo Saturníka k tomu, aby určitou »jednotnost« soukromého práva u Slovanů nelokalisoval do doby před X. stol., nýbrž do doby o něco pozdější, jejíž konečné hranice se nemohou precisovati. Jako by chtěl spisovatel říci: toť soukromoprávní instituce, které podle vší pravděpodobnosti spadají do starých dob. Samozřejmě, to není dosti přesné a po té stránce se to může snadno kritisovati. La critique est aisée, l'art est difficile. Také obtíže v daném případě nejsou subjektivního, nýbrž objektivního rázu. Objekt neposkytuje podklad k přesným závěrům. Nevytýkali bychom tedy spisovateli,

2) Kadlcův článek obsahuje 23 strany, ale Saturníkův spis 203 strany, z čehož je patrné, jak Saturník svou práci doplnil a rozšířil původní náčrtek svého učitele.

3) Viz náš »Uvod u istoriju slovenskikh prava«, II. vyd., Bělehrad 1933, str. 86.

že není přesný, neboť nemůže jím býti, nýbrž je právě plně přesný, vždy arci potud, pokud mu to dopouštějí objektivní podklady. Zejména se to týče precisování prvotního kolektivismu, se kterým se setkáváme u Kadlce a jež Saturník znovu uvádí. Uvedený jimi obraz prvotního kolektivismu není nijak vyvozen regresivní metodou z pozdějších pozůstatků domnělého kolektivismu, nýbrž je vytvořen a priori abstraktním uvažováním o formě, v níž by musilo vzniknouti prvotní hospodářství v těžkých poměrech boje s přírodou. Tomuto apriornímu kolektivismu věnoval v poslední době kritickou pozornost Dopsch.

Pohříchu jest ve spise S. dosti omylů a chyb pokud jde o využití a interpretaci pramenů, jakož i mezer v uvádění odborné literatury. Nebudeme se jimi zabývat, neboť všechny ty omyly a chyby jsou zevrubně vytknuty v kritických posudcích, jež dosud vyšly. Pro nás dostačí, když ty posudky uvedeme a při tom řekneme několik slov.

Máme před sebou tři recenze: od Jana K a p r a s a (Sborník věd právních a státních XXXIV, 1934, str. 347—357), Fr. Č á d y (Český časopis historický XL, 1934, str. 381—389) a Rudolfa R a u s c h e r a (Několik úvah, Sborník právnické fak. univ. Komenského v Bratislavě č. 9, 1934). V první posouzeny jsou s plnou objektivností jak pozitivní, tak negativní stránky spisu; v druhé vytčeny jsou pouze omyly a nedopatření, což recensent, jak praví, měl za svou povinnost, ale v mírném tónu vědecké diskuse; v třetí (Rauscherově) je tento ráz úplně potlačen a místo toho nastupuje válečný útok na spis i spisovatele, což nejméně sluší formě fakultní publikace, v níž je recenze otištěna. V tomto a vůbec v každém případě je kritická recenze tím přesvědčivější a cennější, čím více zachovává tón objektivní, vyrovnané a mírné vědecké diskuse. Při této příležitosti chceme uvést z minulosti zajímavý projev jednoho mladého vědce o kritikách jeho práce. Týká se to Žiteckého, autora náčrtku dějin maloruského jazyka. Z podnětu posudku, který o tomto náčrtku podal Vatroslav Jagić ve svém Archiv für slavische Philologie, napsal Žitecký ve svém dopise z 3. IV. 1877 Jagićovi toto: »Mírný a dobře míněný tón Vašeho článku byl pro mne poučnější, než hlučné výkřiky ruských lidí, kteří se v podobných případech chovají tak, jako když se chystají dělit se o dědictví (Vatroslav Jagić, Vzpomínky z mého života, I. díl, Bělehrad 1930, str. 442).

* *

*

P o z n á m k a r e d a k c e: Výměnu názorů o ceně Saturníkova spisu pokládáme za skončenou.